

الله اعلم
بما نزلنا من
القرآن
وما كنا
بالغافلين

دانشگاه کاشان

دانشکده علوم انسانی

گروه علوم تربیتی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته علوم تربیتی گرایش برنامه ریزی درسی

عنوان:

آسیب شناسی تربیت اخلاقی دانشجویان دانشگاه کاشان از منظر برنامه درسی پنهان

سال تحصیلی 92-93

استاد راهنما:

دکتر عباس شکاری

استاد مشاور:

دکتر حمید رحیمی

توسط:

مبینا غربا

شهریور 93

تقدیم به دردانه گل های آفرینش

پدر و مادر

تقدیر و سپاس از:

خداوندگار نون والقلم که تنهاست اما در مسیر صعب العبور زندگی مرا تنها نگذاشت.
شایسته و بایسته است که قدردانی و تشکر خود را از اساتیدم در گروه علوم تربیتی دانشکده علوم انسانی
دانشگاه کاشان به جا آورم.

از استاد راهنمایم، **جناب آقای دکتر شکاری** سپاسگزارم که رفتار و منش ایشان در پژوهش از من یک
محقق به معنای واقعی ساخت و قدردان زحمات استاد مشاورم **جناب آقای دکتر رحیمی** می باشم که
رفتار بزرگ منشانه ایشان خُلق حسنه را به من آموخت؛ هم چنین از اساتید داور **جناب آقای دکتر امینی**
و **جناب آقای دکتر یزدخواستی** نیز تشکر می نمایم که با نظرات سازنده خود اینجانب را راهنمایی
نمودند.

چکیده

مسئله تعلیم و تربیت از جمله وجوه اساسی برای آدمیان جهت ادامه حیات و اقتضای مدنی بالطبع بودنشان می باشد. بویژه تربیت که خاصه برای انسان مفهومی ژرف می یابد. تربیت در ابعاد گوناگون قابلیت بررسی دارد از جمله تربیت دینی، تربیت سیاسی، تربیت اجتماعی و تربیت اخلاقی. یکی از ابعاد پرورش در دانشگاه ها تربیت اخلاقی است که در تقابل با آن آسیب های اخلاقی در بستر آموزش پنهان مطرح می گردد. این پژوهش با هدف آسیب شناسی تربیت اخلاقی دانشجویان دانشگاه کاشان از منظر برنامه درسی پنهان صورت پذیرفت. روش پژوهش توصیفی-پیمایشی و جامعه آماری آن دانشجویان دانشگاه کاشان در سال 1392-93 می باشد که تعداد 330 نفر از دانشجویان مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد به شیوه تصادفی طبقه‌ای انتخاب گردیدند. داده های این پژوهش از طریق اجرای یک پرسش نامه محقق ساخته و چهارسؤال باز پاسخ به شیوه مصاحبه جهت اجرای پژوهش به روش پدیدار شناسی جمع آوری گردید. پرسش نامه آسیب های تربیت اخلاقی براساس مؤلفه های فردی (شجاعت، صداقت، صبر، توکل و وجدان) و اجتماعی (احترام، امانت داری، وفاداری و حسن خلق) مورد بررسی قرار گرفت. روایی پرسشنامه به صورت محتوایی و سازه تأیید گردید. پایایی پرسش نامه از طریق ضریب آلفای کرانباخ 0/94 برآورد گردید. یافته های حاصل از این پژوهش نشان داد که رشد و پرورش فضائل اخلاقی و یا آسیب های اخلاقی و روی آوردن دانشجویان به ضد ارزش ها، غالباً نتیجه برنامه درسی پنهان و غیر رسمی بوده است تا برنامه درسی رسمی و آشکار. در عین حال، نتایج این پژوهش نشان داد که بین تک تک مؤلفه های فردی و مؤلفه های اجتماعی تربیت اخلاقی رابطه وجود دارد.

کلمات کلیدی: تربیت اخلاقی، اخلاق فردی، اخلاق اجتماعی، آسیب شناسی، دانشگاه، برنامه درسی پنهان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
فصل اول طرح تحقیق	
2.....	مقدمه.....
3.....	1-1- بیان مسأله.....
4.....	1-2- اهمیت و ضرورت تحقیق.....
6.....	1-3- اهداف تحقیق.....
6.....	1-4- فرضیات تحقیق.....
6.....	1-5- تعاریف نظری.....
9.....	1-6- تعاریف عملیاتی.....
فصل دوم ادبیات و پیشینه تحقیق	
12.....	مقدمه.....
13.....	1-2- مفهوم شناسی بحث.....
13.....	1-1-2- تربیت.....
14.....	1-1-1-2- نظام تربیتی ابن سینا.....
14.....	1-2-1-2- ماهیت تعلیم و تربیت.....
14.....	1-3-1-2- مبانی تعلیم و تربیت از دیدگاه ابن سینا.....
15.....	1-2-1-2- اخلاق.....
16.....	1-2-1-2- اخلاق فردی و اخلاق اجتماعی.....
17.....	1-2-2-1-2- اسلوب ارائه اخلاقیات از دیدگاه علامه طباطبایی.....
18.....	1-3-2-1-2- قانون علیت در اخلاق.....
19.....	1-3-1-2- تربیت اخلاقی.....

- 21..... 2-1-4- رویکردهای تربیت اخلاقی
- 21..... 2-1-4-1- رویکرد تربیت منش
- 23..... 2-1-1-4-1- روش های رویکرد تربیت منش
- 24..... 2-2-1-4-1- ارزیابی رویکرد تربیت منش
- 25..... 2-2-4-1-2- زمینه فلسفی رویکرد تبیین ارزش ها
- 26..... 2-1-2-4-1-2- روش های رویکرد تبیین فردی ارزش ها
- 28..... 2-2-2-4-1-2- ارزیابی رویکرد تبیین ارزش ها
- 28..... 2-3-4-1-2- رویکرد رشد شناختی کهلبرگ
- 30..... 2-1-3-4-1-2- روش های رویکرد رشدی - شناختی
- 31..... 2-2-3-4-1-2- ارزیابی رویکرد رشدی - شناختی
- 31..... 2-4-4-1-2- رویکرد دینی با عنایت به مکتب اسلام
- 33..... 2-5-1-2- مبانی تربیت اخلاقی
- 34..... 2-6-1-2- نقش خانواده در تربیت اخلاقی
- 35..... 2-7-1-2- مبنای انسان شناسی
- 38..... 2-8-1-2- اصول تربیت اخلاقی
- 42..... 2-9-1-2- اصول اخلاقی و اصول دینی و معنوی
- 43..... 2-1-9-1-2- تشخیص و تشخیص قلمرو وجدان اخلاقی
- 43..... 2-2-9-1-2- کلیت
- 44..... 2-3-9-1-2- الزام
- 44..... 2-10-1-2- روش های تربیت اخلاقی
- 45..... 2-1-10-1-2- روش اعطای بینش
- 46..... 2-2-10-1-2- روش مطالعه و تفکر
- 46..... 2-3-10-1-2- روش تذکر و یاد آوری نعمت ها

46	.....	4-10-1-2	روش اعتدال
46	.....	5-10-1-2	روش تکلیف به اندازه توان
46	.....	6-10-1-2	روش روبرو شدن با نتایج اعمال:
47	.....	7-10-1-2	روش تغافل
47	.....	8-10-1-2	روش ایجاد انگیزه
47	.....	9-10-1-2	روش الگویی
49	.....	11-1-2	روش های تربیت اخلاقی در اسلام
49	.....	1-11-1-2	ایجاد محیط تربیتی مساعد
51	.....	2-11-1-2	تأمین صحیح نیازها
52	.....	3-11-1-2	روش تکریم شخصیت
54	.....	12-1-2	الگوپذیری در تربیت اخلاقی
55	.....	13-1-2	آسیب شناسی تربیت اخلاقی
57	.....	14-1-2	برنامه درسی پنهان
60	.....	1-14-1-2	مفاهیم برنامه درسی
60	.....	2-14-1-2	دیدگاه های برنامه درسی
61	.....	3-14-1-2	ابعاد برنامه درسی پنهان
65	.....	2-2	پیشینه تحقیق
65	.....	1-2-2	پیشینه داخلی
69	.....	2-2-2	پیشینه خارجی
فصل سوم روش شناسی تحقیق			
75	.....		مقدمه
76	.....	1-3	روش تحقیق
76	.....	2-3	جامعه آماری

77	3-3- تعیین حجم نمونه
78	3-4- روش نمونه گیری
78	3-5- ابزار اندازه گیری
79	3-5-1- پرسش نامه بسته پاسخ تربیت اخلاقی
80	3-5-2- مصاحبه باز پاسخ
80	3-6- روایی پرسش نامه
82	3-7- پایایی پرسش نامه
83	3-8- روش جمعآوری اطلاعات
84	3-9- شیوه تجزیه و تحلیل دادهها
84	3-9-1- آزمون t تک نمونه ای
84	3-9-2- آزمون t مستقل
84	3-9-3- آزمون تحلیل واریانس
84	3-9-4- آزمون تعقیبی

فصل چهارم تجزیه و تحلیل دادهها

87	مقدمه
87	4-1- بخش اول: توصیف مشخصات فردی نمونه آماری دانشجویان
87	4-1-1- جنسیت
88	4-1-2- مقطع تحصیلی
89	4-1-3- دانشکده
90	4-2- بخش دوم: تحلیل توصیفی پرسشنامه
99	4-3- بخش سوم: تجزیه و تحلیل مؤلفه های پژوهش

فصل پنجم نتیجه گیری و پیشنهادات

126	مقدمه
126	5-1- خلاصه موضوع و روش ها

127	..... 2-5- یافته های تحقیق
127	..... 1-2-5- تحلیل یافته های کمی
133	..... 2-2-5- تحلیل یافته های کیفی
138	..... 3-5- پیشنهادات
138	..... 1-3-5- پیشنهادات کاربردی
139	..... 2-3-5- پیشنهادات پژوهشی (برای تحقیقات آینده)
140	..... 4-5- محدودیت ها
141	..... فهرست منابع و مأخذ
151	..... پیوست

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
77	1-3- توزیع فراوانی جامعه آماری .....
78	2-3- حجم نمونه بر اساس جامعه .....
79	3-3- درجه بندی وارزش گذاری گویه ها .....
79	4-3- توزیع سؤالات پرسش نامه .....
80	5-3- سؤالات مصاحبه پدیدارشناسی .....
81	6-3- تحلیل عاملی .....
83	7-3- ضریب پایایی .....
87	1-4- توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب جنسیت .....
88	2-4- توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب مقطع تحصیلی .....
89	3-4- توزیع فراوانی گروه نمونه بر حسب دانشکده .....
91	4-4- تحلیل توصیفی پرسش نامه تربیت اخلاقی (شجاعت) .....
92	5-4- تحلیل توصیفی پرسش نامه تربیت اخلاقی (احترام) .....
93	6-4- تحلیل توصیفی پرسش نامه تربیت اخلاقی (صداقت) .....
94	7-4- تحلیل توصیفی پرسش نامه تربیت اخلاقی (صبر) .....
95	8-4- تحلیل توصیفی پرسش نامه تربیت اخلاقی (وفاداری) .....
96	9-4- تحلیل توصیفی پرسش نامه تربیت اخلاقی (امانت داری) .....
97	10-4- تحلیل توصیفی پرسش نامه تربیت اخلاقی (حسن خلق) .....
98	11-4- تحلیل توصیفی پرسش نامه تربیت اخلاقی (توکل) .....
99	12-4- تحلیل توصیفی پرسش نامه تربیت اخلاقی (وجدان) .....
102	13-4- تحلیل توصیفی مؤلفه های فردی .....
103	14-4- آزمون آجهت مقایسه میانگین مؤلفه های فردی .....
103	15-4- تحلیل توصیفی مؤلفه های اجتماعی .....

- 104-16-4- آزمون آجهت مقایسه میانگین مؤلفه های اجتماعی 104
- 105-17-4- ارتباط بین مؤلفه های فردی تربیت اخلاقی 105
- 106-18-4- ارتباط بین مؤلفه های اجتماعی تربیت اخلاقی 106
- 107-19-4- ارتباط بین مؤلفه های فردی واجتماعی تربیت اخلاقی 107
- 108-20-4- تحلیل توصیفی مؤلفه های فردی بر حسب جنست 108
- 109-21-4- آزمون آجهت مقایسه میانگین مؤلفه های فردی بر حسب جنسیت 109
- 110-22-4- تحلیل توصیفی مؤلفه های فردی بر حسب مقطع تحصیلی 110
- 111-23-4- آزمون آجهت مقایسه مؤلفه های فردی بر حسب مقطع تحصیلی 111
- 111-24-4- تحلیل توصیفی مؤلفه شجاعت بر حسب دانشکده 111
- 112-25-4- مقایسه مؤلفه شجاعت بر حسب دانشکده 112
- 112-26-4- تحلیل توصیفی مؤلفه صداقت بر حسب دانشکده 112
- 112-27-4- مقایسه مؤلفه صداقت بر حسب دانشکده 112
- 113-28-4- تحلیل توصیفی مؤلفه صبر بر حسب دانشکده 113
- 113-29-4- مقایسه مؤلفه صبر بر حسب دانشکده 113
- 114-30-4- تحلیل توصیفی مؤلفه توکل بر حسب دانشکده 114
- 114-31-4- مقایسه مؤلفه توکل بر حسب دانشکده 114
- 114-32-4- تحلیل توصیفی مؤلفه وجدان بر حسب دانشکده 114
- 115-33-4- مقایسه مؤلفه وجدان بر حسب دانشکده 115
- 115-34-4- آزمون تعقیبی جهت مقایسه چند گانه میانگین ها(صبر) 115
- 116-35-4- آزمون تعقیبی جهت مقایسه چند گانه میانگین ها(توکل) 116
- 116-36-4- تحلیل توصیفی مؤلفه های اجتماعی بر حسب جنسیت 116
- 117-37-4- آزمون آجهت مقایسه میانگین مؤلفه های اجتماعی بر حسب جنسیت 117
- 117-38-4- تحلیل توصیفی مؤلفه اجتماعی بر حسب مقطع تحصیلی 117
- 118-39-4- آزمون آجهت مقایسه میانگین مؤلفه های اجتماعی بر حسب مقطع تحصیلی 118

- 40-4- تحلیل توصیفی مؤلفه احترام بر حسب دانشکده 118
- 41-4- مقایسه مؤلفه احترام بر حسب دانشکده 119
- 42-4- تحلیل توصیفی مؤلفه وفاداری بر حسب دانشکده 119
- 43-4- مقایسه مؤلفه وفاداری بر حسب دانشکده 119
- 44-4- تحلیل توصیفی مؤلفه امانت داری بر حسب دانشکده 120
- 45-4- مقایسه مؤلفه امانت داری بر حسب دانشکده 120
- 46-4- تحلیل توصیفی مؤلفه حسن خلق بر حسب دانشکده 120
- 47-4- مقایسه مؤلفه حسن خلق بر حسب دانشکده 121
- 48-4- آزمون تعقیبی جهت مقایسه چندگانه میانگین ها (حسن خلق) 121
- 49-4- نقش آموزش دانشگاهی در تربیت اخلاقی بر اساس جنسیت (مطالعه کیفی) 122
- 50-4- نقش آموزش دانشگاهی در تربیت اخلاقی بر اساس مقطع تحصیلی (مطالعه کیفی) 123
- 51-4- نقش آموزش دانشگاهی در تربیت اخلاقی بر اساس دانشکده (مطالعه کیفی) 124
- 1-5- عوامل مؤثر در انتقال فضائل اخلاقی (کیفی پدیدارشناسی) 134
- 2-5- میزان نقش آموزش پنهان دانشگاهی در ایجاد اخلاقیات (کیفی پدیدارشناسی) 135
- 3-5- مقایسه نقش دانشگاه و خانواده در تربیت اخلاقی (کیفی پدیدارشناسی) 136
- 4-5- نقش آموزش دانشگاهی در تربیت اخلاقی دانشجویان بر اساس جنسیت (کیفی پدیدارشناسی) 137
- 5-5- نقش مقطع تحصیلی در رشد فضائل اخلاقی (کیفی پدیدارشناسی) 137
- 6-5- نقش دانشکده محل تحصیل در رشد فضائل اخلاقی (کیفی پدیدارشناسی) 138

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
81.....	1-3- تحلیل عاملی مؤلفه های تربیت اخلاقی فردی واجتماعی .....
88.....	1-4- توزیع فراوانی گروه نمونه بر اساس جنسیت .....
89.....	2-4- توزیع فراوانی گروه نمونه بر اساس مقطع تحصیلی .....
90.....	3-4- توزیع فراوانی گروه نمونه بر اساس دانشکده .....
100.....	4-4- توزیع نرمال تربیت اخلاقی-فردی .....
101.....	5-4- توزیع نرمال تربیت اخلاقی-اجتماعی .....

فصل اول

طرح تحقيق

مقدمه

لیپست¹ (1996) دانشگاه را مرکز ثقل تحولات، ارزش ها و افکار نو و قشر تحصیل کرده را عامل تغییر و تحول و حاملان ارزش ها و افکار بدیع و جدید دانسته است. قاعدتاً دانشگاه مجاز از افراد موجود در آن است و این افراد انسانی هستند که اخلاقیات در رفتار آن ها به منصفه ظهور می رسد و آیا جز این است که اخلاق نمادی از حق است؟

"تربیت اخلاقی، پرورش روح انسان در مسیر پای بندی به بایدها و نبایدهای اخلاق و اهتمام به اکتساب فضائل و پرهیز از رذائل به منظور رسیدن به سعادت و درک لذت های نامحدود و پایدار است" (وحدتی شبیری، 123:1390). "هنگامی که صحبت از آسیب شناسی اخلاقی به میان می آید در پی شناخت اختلالات، نواقص، آفت ها و چگونگی پیدایش و عوامل مؤثر بر آن ها هستیم که با شناخت این موارد غیر عادی و غیر طبیعی، اقداماتی پیشگیرانه به منظور جلوگیری از رشد و پیشرفت شان انجام می دهیم" (مهدوی، 100:1382). مجموعه عواملی وجود دارند که بر روند تربیت اخلاقی تأثیری سوء می گذارند و سبب می گردند که یک فرد در مقام انسانی خود که اخلاقیات را به عنوان وجه ممیز از حیوان دارا است مبتلا به گسیختگی شخصیت گردد و نشانی از تکوین منشی که به عنوان عامل اساسی در تربیت اخلاقی یاد می شود وجود نداشته باشد و به جای رساندن آدمی به اوج مراتب انسانی خود، نقش بیشتری در انحطاط اخلاقی خود ایفا نماید و نشانه های کمالیت و تمامیت انسان ها را به خطر اندازد. با توجه به این که یکی از موارد اساسی در آموزش های دانشگاهی، تربیت اخلاقی دانشجویان در همه مقاطع و کلیه رشته ها می باشد که گاه نقصان و یا خللی در این موضوع اثرات جبران ناپذیری بر افراد دارد به همین خاطر انجام پژوهشی که بتواند علل اساسی چالش ها و خلأهای موجود در تربیت اخلاقی را مورد بررسی و مستند سازی قرار دهد، باعث آگاهی از شرایط و وضعیت موجود در دانشگاه ها گردیده و زمینه ای را برای اصلاح و بهبود آن فراهم می نماید. از این رو، در این تحقیق آسیب شناسی تربیت اخلاقی دانشجویان دانشگاه کاشان در سال تحصیلی 1392-93 مورد بررسی قرار گرفت.

1.Lipset

1-1- بیان مسأله

مسئله تعلیم و تربیت از جمله وجوه اساسی برای آدمیان جهت ادامه حیات و اقتضای مدنی بالطبع بودنشان می باشد. بویژه تربیت که خاصه برای انسان مفهومی ژرف می یابد. تربیت در ابعاد گوناگون قابلیت بررسی دارد از جمله تربیت دینی، تربیت سیاسی، تربیت اجتماعی و تربیت اخلاقی که این پژوهش با هدف تبیین تربیت اخلاقی و آسیب های ناشی از آن صورت پذیرفته است.

"محیط آموزشی، صرف نظر از محتوایی که از طریق کتاب ها به فراگیران منتقل می کند خود نیز دارای یک برنامه درسی است که نه درجایی نوشته شده است و نه هیچ مدرسی آن را تعلیم می دهد بلکه باتمام خصوصیاتش آن را آموزش می دهد و آن برنامه درسی پنهان است. برنامه درسی پنهان عبارت است از: راهبردهای دانش آموز در عبور موفقیت آمیزش از مانع برنامه درسی رسمی یا طرح ریزی شده" (ملکی، 1376:64) که این ها جزء عواملی هستند که در زمره برنامه درسی رسمی قرار ندارند اما بر فکر و عواطف فراگیران اثر می گذارند و در اغلب موارد مؤثرتر از برنامه درسی پیش بینی شده هستند. در بسیاری از موارد به دلیل تغییر خط مشی ها و گرایش افراد به دیدگاه های مختلف، رشد و نمو اخلاقی متوقف می شود. در صورتی که به منظور پرورش ارزش های اخلاقی نیازمند الگویی باشیم که به موضوعات مدون کتاب ها جنبه عملیاتی داده است متوجه تعارض افراد در برخورد با مجریان یک برنامه و افراد دیگر بویژه در محیط دانشگاه خواهیم شد. در بسیاری از موارد به دلیل تغییر خط مشی ها و گرایش افراد به دیدگاه های مختلف، رشد و نمو اخلاقی متوقف می شود. برنامه درسی پنهان مبین این امر است که تجارب گوناگونی به طور اجتناب ناپذیر در کنار برنامه درسی رسمی در بسیاری از جنبه ها به طور گسترده پدید می آید نظیر نگرش ها و ارزش ها.

"یکی از ابعاد ارزشی مهم، اخلاق است که به عقیده کلبرگ¹ (1983) برنامه درسی پنهان رابطه جدایی ناپذیری با آموزش اخلاق دارد که معلم از طریق برنامه درسی پنهان به اشتغال استانداردهای اخلاقی می پردازد. برنامه درسی پنهان تا حد زیادی تعلیم و تربیت را تحت تأثیر قرار می دهد و کم توجهی و یا بی توجهی به آن آثار منفی به بار می آورد، که تحقق اهداف والای تربیتی را دچار مشکل می کند. به همین خاطر تربیت اخلاقی به عنوان یکی از ابعاد برنامه درسی پنهان در تحقیق مربوطه مورد بررسی قرار می گیرد که به معنای "پرورش دادن استعدادهای شی" است. این استعدادها ممکن

1.Kohlberg

است، فیزیکی و مادی، علمی و عقلانی و یا اخلاقی باشند. مراد از تربیت اخلاقی، چگونگی به کارگیری و پرورش استعدادها و قوای درونی برای توسعه و تثبیت صفات و رفتارهای پسندیده اخلاقی و نیل به فضائل عالی اخلاقی و دوری از رذیلت ها و نابود کردن آن هاست. بنابراین در تربیت اخلاقی، رویکرد اصلی متوجه پرورش استعدادهای اخلاقی و رسیدن به کمالات اخلاقی است" (دیلمی و آذربایجانی، 1380:16). این نوع تربیت مستلزم فراهم کردن زمینه‌های آموزشی و پرورشی خاص برای شکوفایی و تثبیت یک سلسله ارزش‌های اخلاقی فطری است، که انسان از آغاز تولد با خود به همراه داشته است. بنابراین، با توجه به حضور فطری ارزش‌ها در انسان و با ملاحظه تعریف‌های علمای اخلاق و اندیشمندان تعلیم و تربیت در این زمینه و با توجه به نقش و کارکردی که برای محیط‌های آموزشی بیان شده است، برنامه‌دستی تربیت اخلاقی از دیدگاه شاملی (1386) عبارت است از: برنامه‌ریزی برای چگونگی بالفعل کردن استعدادها و ارزش‌های بالقوه (توانایی‌های اخلاقی) و همچنین سعی، مبتنی بر قائل شدن یک جایگاه ثابت و پابرجا برای صفات اخلاقی نیک و رفتارهای پسندیده اخلاقی و صد البته اجازه بروز و ظهور به امور اخلاقی نیک در رفتار روزمره با دیگران که حسن خلق شناسه‌ای اساسی برای فرد در نظر گرفته شود. به منظور نیل به تربیتی اخلاقی در برنامه‌ریزی در ارتباط با امر مورد نظر همانا متصف شدن به محاسن اخلاقی و دوری از رذائل اخلاقی مدنظر قرار می‌گیرد. این برنامه‌ریزی شامل محتوای رسمی و غیررسمی، شیوه‌های تدریس، شیوه ارزش‌یابی و فضاهای تربیتی است که از طریق آن برای فراگیران، امکان شناخت توانایی‌های خویش و جهان هستی فراهم می‌شود و بر مبنای آن، فعالیت‌ها و استعدادهای فطری خویش را هدفمند می‌سازند. بر این اساس آسیب شناسی برنامه درسی از منظر تربیت اخلاقی از ضروریات است. "آسیب شناسی تربیت اخلاقی به معنای شناخت آسیب‌های تربیت اخلاقی است که از ناحیه مربی، اهداف، روش‌ها و مانند آن متوجه این ساحت از تربیت می‌گردد و موجب اختلال در آن می‌شود (باقری، 1380:22). آسیب‌های اخلاقی در دو دسته آسیب‌های شخصی و اجتماعی قابل بررسی و تحلیل می‌باشند که محقق درصدد آسیب شناسی حوزه برنامه درسی پنهان از منظر تربیت اخلاقی به صورت فردی (صبر و بردباری، توکل، شجاعت، صداقت، وجدان) و اجتماعی (احترام، امانت‌ورزی، حسن خلق و وفاداری) می‌باشد.

1-2- اهمیت و ضرورت تحقیق

"از آن جا که به باور کانت¹، حل دشوارترین مسأله تعلیم و تربیت برعهده تربیت اخلاقی است و بشر تنها با تعلیم و تربیت می‌تواند آدم باشد، تهذیب اخلاق باید جزء تربیت باشد و شایستگی فرد برای

1.Kant

تربیت شدنش کافی نیست. بایدگرایش هایی در وی پرورش یابد که جز به مقاصد نیک نپردازد. وی می-گوید در عصر تادیب، فرهنگ و تمدن به سر می بریم ولی هنوز به عصر تربیت اخلاقی نرسیده ایم. برای تربیت اخلاقی، باید خوی و منش تکوین یابد که جهات اساسی آن عبارتند از: اطاعت، صداقت و حسن معاشرت" (کانت، 1372:72-128).

"در بسیاری از موارد، امورتربیتی و فعالیت های مربوط به پرورش اخلاقی دانش آموزان به دلیل تغییر خط مشی ها و گرایش مربیان و مجریان به دیدگاه های مختلف، در آغاز کار متوقف شده یا به تغییراتی جدید منتهی شده است. اگر برای فعالیت های تربیتی براساس ارزش های انکارناپذیر وثابت و مطابق باهنجارهای اسلامی -انسانی، الگویی تهیه و تصویب گردد، از این آشفتگی سلیق و سیاست ها می رهیم و در روند تحصیلی دانش آموزان رشد و تعالی فضائل اخلاقی و رفتاری را نیز شاهد خواهیم بود(حسین زاده، 1386:118).

"در نظام های نوین آموزشی، اهداف این نظام ها، به دلیل توجه افراطی سیاست گذاران به ابزارها کم رنگ شده و تحت الشعاع قرار گرفته اند. از این رو، هدف گذاری های آموزشی دچار روزمرگی و سطحی انگاری شده اند. در نگاه کارشناسان جدید آموزشی، وسیله ها آن قدر خوب و کیفی هستند که خود هدف شده اند. کیفی سازی ابزارها و تکنولوژی آموزش جایگزین هدف شناسی و هدف گذاری شده است. در یک نظام بهینه آموزشی، پیش و بیش از آن که بکوشیم انسان ها را دانشمند بار بیاوریم، باید آنان را درست کار تربیت کنیم. تربیت انسان درست کار یعنی اهتمام ورزیدن به درونی سازی فضائل و ارزش های اخلاقی در وی. این مهم در گرو پرورش بهینه اراده انسان هاست. انسان ها باید بیاموزند که می توانند آگاهانه و آزادانه در گذر زندگی گزینش گر باشند. خیلی چیزها با گزینش و خواست ما قابل دستکاری است. به نظر ماریتین، در نظام های نوین آموزشی، تربیت و پرورش اراده به اخلاق و درونی سازی فضائل اخلاقی نینجامیده است. ماریتین، فسادهای انسانی کلان و فراگیری که جوامع پیشرفته و در حال پیشرفت از آن رنج می برند را شاهدهی بر این ادعا می داند. حتی گفت وگو از پرورش و رشد اخلاقی هم به شناسایی روند رشدشناختی خوبی ها و بدی ها و کانالیزه کردن آن به فرایند اجتماعی سازی محدود شده است" (شاملی، 1389:94). نقش کاربردی این تحقیق، مبین موارد ذیل است و به بیانی از این طریق می توان به این نتایج دست یافت.

1- کمک به متخصصان برنامه ریزی درسی و محتوای درسی، که تاچه اندازه برنامه درسی و آموزشی دانشگاه ها در راستای تربیت اخلاقی است.

2- بررسی و تعیین شکاف های بین برنامه درسی اخلاقی مطلوب و موجود.

3- ارائه راه کارهای پیشنهادی جهت رفع خلأهای موجود در اخلاقی بودن وضعیت برنامه درسی دانشگاه ها.

1-3- اهداف تحقیق

هدف کلی این تحقیق آسیب شناسی تربیت اخلاقی دانشجویان دانشگاه کاشان از منظر برنامه درسی پنهان در سال تحصیلی 92-93 می باشد که در این راستا اهداف جزئی زیر مورد نظر می باشد:

- 1- بررسی وضعیت تربیت اخلاقی فردی دانشگاه کاشان از منظر برنامه درسی پنهان
- 2- بررسی وضعیت تربیت اخلاقی اجتماعی دانشگاه کاشان از منظر برنامه درسی پنهان
- 3- بررسی مقایسه ای دیدگاه دانشجویان دانشگاه کاشان در مورد وضعیت تربیت اخلاقی بر حسب ویژگی های جمعیت شناختی (جنسیت، دانشکده، مقطع تحصیلی).

1-4- فرضیات تحقیق

- 1- وضعیت تربیت اخلاقی فردی دانشجویان دانشگاه کاشان از نظر برنامه درسی پنهان مطلوب است.
- 2- وضعیت تربیت اخلاقی اجتماعی دانشجویان دانشگاه کاشان از نظر برنامه درسی پنهان مطلوب است.
- 3- بین دیدگاه دانشجویان دانشگاه کاشان در مورد وضعیت تربیت اخلاقی بر حسب ویژگی های جمعیت شناختی (جنسیت، رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی) تفاوت وجود دارد.

1-5- تعاریف نظری

احترام متقابل اجتماعی¹: باید خردسالان شما از بزرگان شما پیروی کنند و بزرگسالان شما نسبت به خردسالان مهربان باشند (خطبه 1/166). امام علی: "ادب درانسان هم چون درختی است که ریشه اش عقل و خرد است و شخص بد زبان ادب ندارد (کریمیان، 1379:31).

اخلاق²: "جمع "خُلُق" به معنای خوی ها است" (معین، 1386:93). "خلق همان حالت نفسانی است که انسان را به انجام کارهایی دعوت می کند بی آن که نیاز به تفکر و اندیشه داشته باشد" (ابن مسکویه، 1371:51).

امانت داری³: "امانت در لغت به معنای ضد خیانت و اعتماد نمودن است" (فیروز آبادی، 1991:281). در خصوص این فضیلت اخلاقی در قرآن چنین آمده است "إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا" خداوند به شما فرمان می دهد که امانت ها را به صاحبانش بدهید (نساء/58).

آسیب شناسی اخلاقی¹: "آسیب شناسی اخلاقی در پی شناخت اختلالات، نواقص، آفت ها و چگونگی پیدایش و عوامل مؤثر بر آن ها است که با شناخت این موارد غیر عادی و غیر طبیعی، اقداماتی پیشگیرانه به منظور جلوگیری از رشد و پیشرفت شان انجام می دهد" (مهدوی، 1382:100).

---

1. Mutual Respect
2. Ethics
3. Safe Keeping